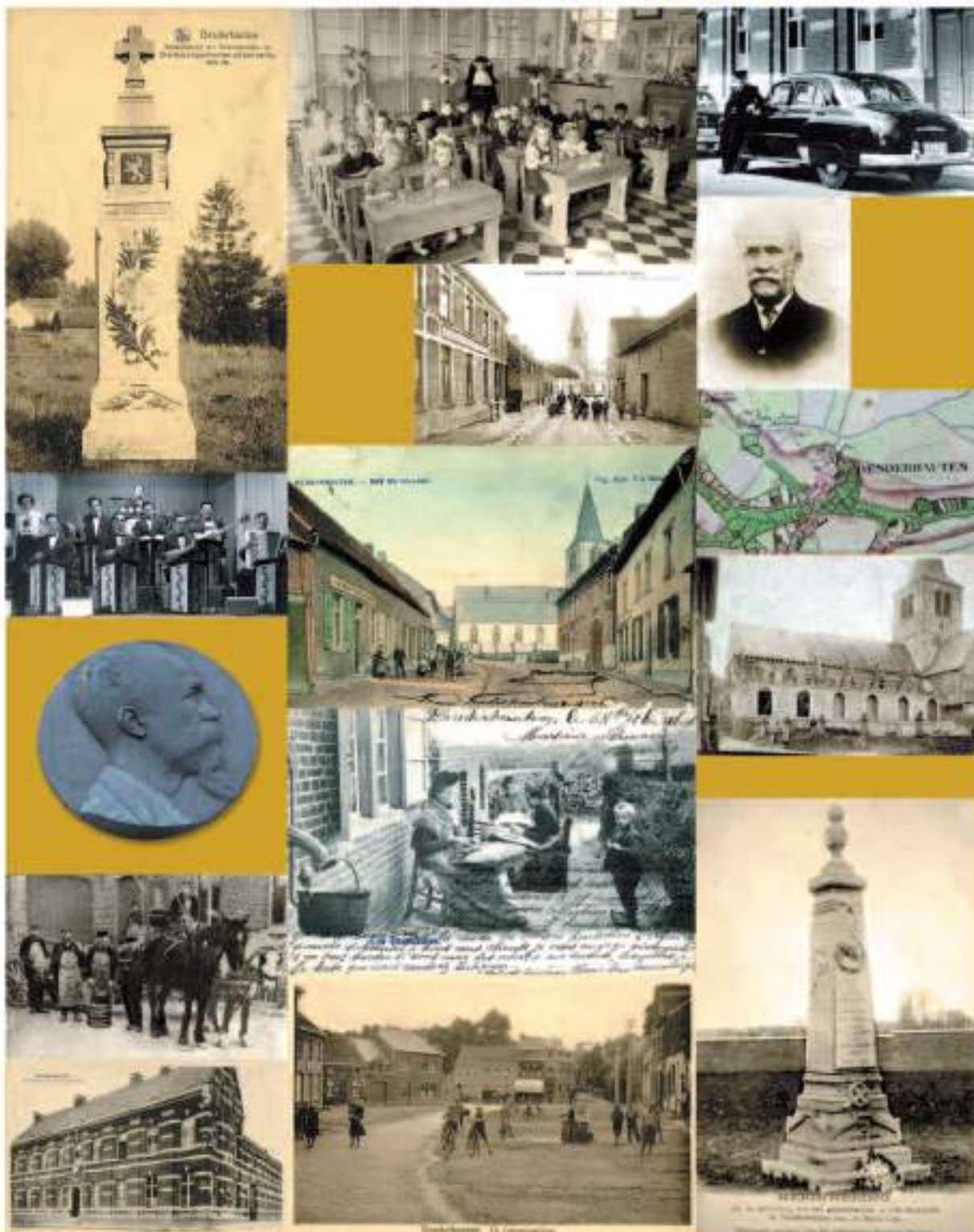

HEEMKUNDIGE KRING

Haaltert

Opgeëisten - Zivil Arbeiter Bataillon (ZAB)

De Duitsers rekenden erop dat werklozen konden ingezet worden om hun oorlogsmachine draaiende te houden. Er werden burgers ingeschakeld om mee te werken, weliswaar tegen (onvoldoende) vergoeding. Ondanks de nood en voorwaarden die werden geboden waren weinig landgenoten bereid in te gaan op de oproep. Sommige bronnen spreken van ca. 12.000 landgenoten terwijl er honderdduizend nodig waren. Het teleurstellende aantal vrijwilligers noopte de Duitse legerleiding werkkrachten op te eisen en begin 1916 voerde men de verplichte arbeid in. In september 1916 werd een streng decreet afgekondigd:

'De personen die bekwaam zijn om te werken, kunnen met geweld gedwongen worden tot den arbeid, zelfs buiten hun woonplaats. Wie tot werken opgeroepen wordt en dit weigert te doen zal gestraft worden met gevangeniszitting tot drie jaar en een boete tot 10.000 Mark.'

Voor U, nooit zullen wij werken

Na melding bij de 'Kommandatuur' te Aalst werden zij verzameld in de 'Pupillen' en andere fabrieksgebouwen, o.a. in de 'Filature du Canal'. Vandaar ging het naar de interneringskampen in Duitsland en Noord-Frankrijk. Ook die dramatische situatie werd in poëtische vorm weergegeven.

*'Weet gij 't nog op dien maandagmorgend
 Wij trokken op naar de Pupillen
 Ons droefheid hielden wij verborgen
 Er was dan geen rijk volk te zien
 Het waren slechts de werklozen
 Die moesten komen naar de kontrol
 Wij waren er reeds uitgekozen
 Vrienden was dat geen vieze rol.
     Met allen werkersvolk trokken wij in groepen
     Als naar de Filatuur, den Ast en de Georgie
     Wij sliepen daar op stro en kregen schier geen eten
     Zij trachten naar ons dood, broeders vergeet het nooit.
 Vier dagen en vier droeve nachten
 Werden wij daar zo sterk bewaakt
 Wij lagen naar 't bevel te wachten
 En 't vrijdags hing er een plakaat
 Belgen te maken uwe pakken
 Gij gaat vertrekken nog vandaag...*

Eens ter plaatse werden zij ingedeeld in de zogenaamde Zivilarbeiterbataljons (ZAB). Hun taak bestond in ontbossing, aanleggen van wegen en spoorwegen, bouwen van bunkers, allerhande grondwerken...

De Haalttertse weggevoerden werden ingedeeld in het ZAB 16, ZAB 19, ZAB 28, ZAB 31 en ZAB 32, en waren allen actief aan het Verdunfront in de regio Onville, Le Cateau en Labry. Elke opgeëiste kreeg een nummer op pet en jas genaaid, vooral om het ontvluchten te bemoeilijken. Bij ziekte werd de arbeider overgebracht naar een 'Kriegslazaret', waar helaas velen bezweken aan gebrekkige verzorging.

Opgeëisten deelgemeente Haaltert

Wij beschikken over een lijst van 150 opgeëiste manschappen uit Haaltert die eind 1916 naar het noorden van Frankrijk gestuurd werden, meer bepaald naar Onville, departement Meurthe-et-Moselle.(1)

Boekent: August Callebaut (° 01-01-1897), Jozef De Saedeleer (° 14-06-1892), Jozef De Smet (° 15-08-1898), Kamiel De Troyer (° 27-03-1898), Hector Roelandt (° 10-08-1898), Amand Spitaels (° 08-08-1897) en Achiel Van der Stockt (° 17-05-1888).

Brul: Emiel Bellens (° 29-06-1896), Hector Cautaert (° 09-12-1899), Remy Cautaert (° 24-10-1897), Emiel De Baer (° 12-06-1897), Philemon Waegneer (° 02-09-1883), Camiel De Brouwer (° 21-07-1897), Jozef De Brouwer (° 21-05-1898), Leon De Brouwer (° 09-08-1899), Theofiel De Brucker (° 15-04-1886), Frans De Kegel (° 20-08-1894), Jozef De Kegel (° 28-08-1897), Henri De Leeuw (° 07-10-1897), Remy De Pril (° 15-08-1898), Jozef De Rouck (° 02-02-1894), Jozef De Rijck (° 09-12-1895), Kamiel Limpens (° 23-08-1896), Arthur Matthijs (° 18-06-1897), Oscar Muylaert (° 31-07-1897), Emiel Pauwels (° 08-06-1899), Alexis Renneboogh (° 24-08-1895), Gustaaf Renneboogh (° 07-10-1897), Cornelis Schockaert (° 17-07-1895), Petrus Sterck (° 05-06-1898), Karel Alexis Van den Berghe (° 26-12-1890), Philemon Van den Steen (° 11-02-1899), Gustaaf Van der Meulen (° 01-08-1891), Amand Van der Stockt (° 03-12-1894), Cyriel Van der Stockt (° 12-06-1887), Alex Van der Stockt (° 27-06-1892), Alfons Van der Stockt (° 11-10-1883), Frans Van der Stockt (° 26-02-1886), Alfons Van Hoorebeke (° 17-05-1899) en Philemon Van Impe (10-06-1884).

Dorp: Alfons Daghuys (° 03-08-1886), Camiel Daghuys (° 1894), Arthur De Knibber (° 13-01-1891), Georges De Meyer (° 19-12-1898), Jozef De Meyer (° 13-12-1884), Jozef De Schrijver (° 21-11-1894), Philemon De Schrijver (° 19-11-1881), Joseph Elskens (° 02-07-1898), Frans Grootvriendt (° 12-03-1892), Emiel Matthijs (° 10-05-1884), Jan Mertens (° 09-01-1889), Joseph Moens (° 10-08-1897), Joseph Schockaert (° 10-04-1897) en Frans Steenhout (° 16-01-1890).

Eekent: Gustaaf De Pril (° 20-03-1885), Ernest De Punt (° 08-04-1897), Joseph Evarist De Schepper (° 09-01-1899), Albert De Schutter (° 23-05-1898), Prosper De Schutter (° 14-06-1898), Alphons De Schrijver (° 03-01-1897), Eduard De Schrijver (° 16-05-1897), Henri Ghijsels (° 02-08-1897), Joseph Hoffelinck (° 21-01-1895), Joseph Raes (° 28-03-1887), Joseph Van den Steen (° 27-01-1897), Cyriel van Impe (° 07-08-1897) en Petrus Van Londerzele (° 24-08-1895).

Ede: Albert Arijs (° 05-12-1898), Joseph Gentil Arijs (° 02-08-1898), Alexis De Boeck (° 03-09-1899), Victor De Saedeleer (° 29-09-1885), Arthur De Swaef (° 25-07-1898), Jan Hoebeeck (° 17-12-1895), Edmond Maesschalck (° 27-05-1899), Alfons Meganck (° 09-03-1886), Prosper Muylaert (° 26-04-1882), Remy Nerinckx (° 15-03-1895), Jan Baptist Ottoy (° 28-12-1898), Joseph Scheerlinck (° 05-03-1899), Oscar Smet (° 18-11-1898), René Van den Steen (° 12-03-1898) en Karel Van Lierde (° 07-06-1896).

Eiland: Alexis Daghuys (° 15-08-1895), Joseph Daghuys (° 24-05-1898) en Modeste Goeman (° 29-11-1897).

Hoogstraat: Joseph De Schepper (° 26-05-1896), Joseph Gavel (° 26-12-1896), Joseph Ghijsels (° 18-12-1888), Albert Scheerlinck (° 23-01-1897) en Frans Vijverman (° 16-01-1894).

Houtmarkt-Diepeweg: Jozef Braem (° 08-06-1885), Philemon Daghuys (° 29-08-1888), Remy De Loose (° 25-01-1881), Arthur De Smet (° 29-05-1893), Emiel Goubert (° 10-02-1899), Hypoliet Mertens (° 17-01-1897), Remy Roelandt (° 17-10-1882), August Van der Borcht (° 21-01-1896) en Louis Van der Borcht (° 03-11-1899).

Gotegem: Alfons Coppens (° 30-08-1883).

's Gravenkerselaar: Alfons Baetens (° 18-12-1896), Emiel De Bolle (° 26-05-1899), Jozef De Bolle (° 25-08-1895), Valerie Hunninck (° 25-01-1898), Alfons Nerinckx (° 03-01-1890), Alexis Praet (° 16-12-1895), Louis Praet (° 27-02-1899), Gustaaf Raes (° 24-07-1895) en Jozef Raes (° 26-03-1897).

Katje (nu Windmolenstraat): Petrus Cautart (° 03-12-1898), Frans Dooremont (° 29-06-1890), Pieter Dooremont (° 28-02-1881) en Remy Dooremont (° 01-03-1899).

Kattestraat: Joseph De Moor (° 12-11-1882), Gerardus Moens (° 13-05-1898), Odillon Van de Neucker (° 07-12-1897) en Joseph Vonck (° 08-12-1887).

Keiberg: Gustaaf De Caesemaeker (° 23-01-1883), Amedée De Schrijver (° 26-12-1888), Petrus Goossens (° 20-05-1888), Frans Heyman (° 19-09-1897), Joseph Schoupe (° 05-09-1893), Camiel Triest (° 06-01-1897), Victor Van Cauwenbergh (° 06-01-1889), Victor Van Vaerenbergh (° 15-08-1887), Henri Vleurinck (° 14-11-1885) en Philemon Waegneer (° 02-09-1883).

Koekelberg (nu Pluimstraat): Xaveer De Neve (° 30-11-1896), Valerie Renneboogh (° 06-01-1898) en Frans Van der Gucht (° 19-05-1898).

Molenstraat: Gustaaf De Buysscher (° 23-07-1885), Albert De Saedeleer (° 28-03-1897), Arthur De Schutter (° 06-08-1899) en Arthur Gavel (° 15-11-1898).

Muis: Karel Premereur (° 08-12-1895).

Mussenzele: Gustaaf Van Londersele (° 16-11-1899).

Steenweg (nu Stationsstraat): Petrus De Schepper (° 19-07-1893) en Louis Van der Stockt (° 23-02-1893).

Ziekhuizen (nu Kerkskenhoek): Gustaaf De Schutter (° 23-05-1884).

Zwarthaar: Karel De Boitselier (° 09-12-1892), Philemon De Rijck (° 18-06-1886) en Emiel Van den Stockt (° 23-12-1895).

Zittend: 1-onb., 2-Jozef Schockaert, 3-Jozef Daghuys, 4-Filemon De Schrijver
2de rij: 1-Ernest De Punt, 2-Valerie Hunninck, 3-Jozef De Rouck, 4-Oscar Muylaert, 5-Remy Neirinckx, 6-Amedée De Schrijver, 7-Jozef Vertongen, 8-Jozef De Moor
3de rij: 1-ond., 2-...Van den Steen, 3-onb., 4-onb., 5-Jan Hoebeeck, 6-...De Schrijver, 7-Jozef Hoffelinck, 8-Odillon Van de Neucker, 9-Jozef De Schrijver, 10-Alexis Daghuys
4de rij: 1-Alfons Neirinckx, 2-onb., 3-Jozef Raes, 4, 5 en 6, onb.

Onville - Labry.

Het verdriet van de achtergelaten familieleden was onvoorstelbaar. Een krant schreef:

‘Wij hebben ook allen nog levendig in het geheugen de verschrikkelijke en hartbrekende tonelen die zich afspeelden toen onze werkleden opgeëischt, meegesleurd en weggevoerd werden, om beulenwerk te gaan verrichten en de vreeselijkste folteringen te doorstaan.’

Eén van hen was Valerie Hunninck en dank zij zijn dagboek (108 geschreven bladzijden!) kunnen wij ons een vaag beeld geven van hun situatie.

Valerie (° Haaltert, 's Gravenkerselaar, 24-01-1898) was het dertiende kind uit het gezin van Karel Lodewijk en Maria Muylaert. Hij werd opgeëist op 06-11-1916 en ingedeeld in ZAB n° 28. Enkele maanden voordien werd het gezin reeds zwaar getroffen door het overlijden van hun zoon Franciscus (° 25-06-1891) die ‘stierf voor België’ te Kaaskerke op 05-05-1916.

Uit het dagboek

Valerie Hunninck schreef in zijn dagboek *‘De lotgevallen der bannelingen’* het verloop van de eerste dagen (de drie eerste bladzijden ontbreken).

‘...dan kregen wij het bezoek van onze ouders, familie en kennissen die ons het noodige voedsel en kleederen verschaften. Maar welke hartverscheurende smarten waren erop dit oogenblik niet te ontwaren, ja gevangenen en bezoekers vielen in elkaars armen en omhelsden elkaar menigmaal om hunne droefheid lucht te geven...Zwaar geladen en met zweet bedekt kwamen wij ter statie aan, de trein stond reeds te wachten, daar wierden wij ingestampt vergezeld van drij duitschers per wagon. Aller harten waren als verbrijzeld.

Naarmate wij van onze geliefden verweidert wierden vloeiden de tranen uit aller oogen, de wanhoop en smart was op ieders aanzicht te lezen...De reis verliep in komernissen tot eindelijk na 24 uren snelle vaart de trein stopte en allen afgeladen wierden in de statie van Onville, het punt der bestemming...

Wij gingen aan het werk om onze barakken te voltooien, daar was droefheid in aller oogen te lezen wanneer de cipiers ons aan 't werk zetteden met hunne vreemde taal waar wij geen enkele woordje van verstonden. Nooit wierden wij genoemd bij name, altijd was het met ons nummer dat wij aan ons vest droegen, ofwel en dit nog meest kregen wij de naam van ‘zwinezel, verfloechte belgiën’ of een dierlijke. Oordeel zelf beste vrienden met welke vreugde of droefheid wij zulks aanhoorden. 't Was nog slechter als dezen die voor moord of brandstichting op de galeien gezonden worden. Ja de bannelingen zijn onschuldig tot de galei veroordeeld geworden, ziedaar de straf om Belg en Vlaming te zijn. Het was den 19 november drij dagen na onze aankomst in het bannelingenoord. De winter deed zich voelen in volle hevigheid, de sneeuw bedekte de toppen van de bergen en een bijtende koude heerschte in het dal. Allen waren wij goed in onze kleren gedooft en zoo trokken wij alle dagen naar het dorp om onze soep. Nauwelijks waren wij in rangen gesteld en verlieten het spijshuis of wat kregen wij te aanschouwen, dikke rookwolken stegen op uit de barakken van ons kamp en eene roode vuurzuil liet zich door onze oogen aanschouwen...Elk poogde zich in volle snelheid naar het kamp te spoeden, maar wij wierden belet door die vreemde duidsche barbaren die ons dreigden neer te schieten als een hond wanneer wij dierfden vragen een voet buiten onze lijnen te zetten, zoo trokken wij langzaam met benepen hart naar onze barakken. Daar aangekomen lieten er veelen een vreugdekreet om redenen dat de hunne niet was aangetast maar terzelfder tijd was het een gehuil en geweën die de lucht deed galmen die onze ooren trof 50 onzer medebroeders meestal allen onzer gemeente waren in volslagen armoede gedompeld. Zij droegen slechts nog kleederen die zij aan het lichaam droegen. Hun eten die zij van huis hadden medegebracht alsook hun voorraad linnen en kleederen waren ten prooi der vlammen geworden. Er wierd een schijnbaar onderzoek ingesteld naar de oorzaak der rampen. De beulen en moordenaars kwamen tot de overtuiging dat zulks was geschied ter oorzake der

stoof. Maar dit alles was volkomen valsch want wij droegen de verzekering in ons hart dat zij zelf de brandstichters waren en zoo een middel te vinden om hen meester te maken van ons weinige eten en ons gansch aan den honger prijs te geven. Ziedaar tot wat een duidscher in staat is, zij gevoelden geen grijntje medelijden maar spotteden zelfs met ons lijden.'

19 Haaltenaren getroffen

Via andere documenten ontdekten wij hetzelfde verhaal. Een groep Haaltenaren, ingedeeld in ZAB nr. 28 in Onville, huisden in de barak die in de eerste dagen van hun internering door brand verwoest werd, zoals ook beschreven in het dagboek van Valerie Hunninck.

Eén van hen, Jozef Braem, woonde op de Houtmarkt en was gehuwd met Philomena Van Landuyt. Hij schreef enkele dagen na zijn opeising :

'ik kom u te schrijven als dat wij nog niet weten wanneer wij vertrekken maar als wij vertrekken en gij kundt tegen mij niet meer klappen ziet dat gij voor ons klein kindt goed zorg draagt en dat gij met malkander goed overeenkomt en dat gij geen verdriet moet maken alsdat wij malkander wel zullen weder zien...' en '...dat wij ons zullen struif en gezond houden en gij moet in ons geen verdriet maken maar ik zou liever thuis zijn. De komplementen aan de jongens van d'houtmarkt'.

Enkele dagen na hun aankomst in Onville maakt hij ook melding van de brand in hun barak.

Op 9 januari 1917 schreef hij naar zijn vrouw:

'Zeer beminde vrouw, ik laat u weten als dat ik nog in volle gezondheid ben en ik verhoop van u hetzelfde, en van mijnen dochter Pallemier en mijne ouders en zusters en kinderen en schoonzuster en schoonvader . Nu beminde vrouw laat ik u weten als wij hier den eersten dag waren dat ons brak afgebrand is en alle onze kleederen zijn verbrandt en ons eten. Maar gij moogt geen kleederen opsturen met ons eten want zij hebben ons gezegd dat zij ons zullen betalen en zij komen altijd voor te tekenen voor naar Duitschland te gaan werken maar wij zullen nooit tekenen als trachten voor naar huis te komen. Wat nu beminde Vrouw wij zien hier veel honger af wij moeten alle dagen in de bossen gaan werken en letter eten krijgen en laat ons eens weten of gij nog niet weet wanneer wij zullen mogen naar huis komen en als wij hier nog lang moeten zitten voor ons wat eten op te sturen brood en vleesch en smout en rijs en als wij hier nog lang moeten zitten maakt dat gij u kind nijg ziek laat en dat gij uit u bet niet kunt met dat kind dat doodelijk ziek is en dat gij moet opgepaast worden van vreemde menschen en den doctoer en den burgemeester doen bij de kommandatuur doen gaan voor mij te lossen also zou ik thuis geroeken.

En de komplementen aan Remie zijn vrouw dat hij hier ook tegen zij gedacht zit dat hij ook liever zou thuis zijn en zijn kleederen zijn ook verbrand en zijn eten en hij vraagt ook om wat eten op te zenden gelijk mijn en ook laten weten de staat van hunne goede gezondheid van vrouw en kinderen en famiele en beesten en hoe dat het nog gaat in Haeltert laat dat allen weten

Mijn adres is

M Jozef Braem N° 324

2 Kamp Ziviel Arbeiders Bataillon N° 28 - Strantz

en Remie zijn adres is zelfst met zijn Nr 325 .De komplementen van Philemon Daghuys aan zijne vrouw en zijn adres is het zelfst met zijn nr 323.

Nu beminde vrouw laat ons ook wat nieuws weten en gij kundt meer weten of dat wij hier nog lang moeten zitten en wij wenschen u allen een gelukkig jaar en veel gezondheid en bijzonderlijk aan mijne dogter Palmier dat ik zo gaaren zien.'

De tussenkomst voor schadevergoeding van de Duitse overheden bleef uit en de getroffen Haaltenaren richtten zich tot onze burgemeester voor bemiddeling.

De Geachte Heer Burgemeester

Wij ondergetekenden (volgen dan de namen van de 19 slachtoffers), inwoners der gemeente Haeltert, door de Keizerlijke Duitsche Regeering opgeëist om te arbeiden en op de arbeidsplaats het ongeluk gehad hebben van hunne barrak af te branden, met al hun voorraad van kleederen en eten. Daar wij tot heden de beloofde voldoening wegens de Keizerlijke Regeering niet genoten hebben, zoo hebben wij de eer Uwe Burgerlijke Hoogheid te smeeken Uwe goedheid te gebruiken wegens uwe 19 onderdanen en ons voldoening te schenken.'

Op de binnenbladzijden volgt een opgave van de geleden schade:

Enkele bewaarde 'Zivilarbeiterpostkarten' van Jozef Braem aan zijn echtgenote tonen de schrijnende toestanden, zowel op het thuisfront als bij de opgeëiste. Alle kaarten werden eerst door de 'Etappen-Inspection' in Gent onderworpen aan de censuur.

Een bloemlezing

Haeltert, 12 januari 1917

Zeër beminde man Jozef, met deze kom ik u te laten weten in staat van mijne gezondheid en ik verhoop van u hetzelfde en ook B. man kom ik u te laten weten als dat wij uwe komplementen goet ontvangen hebben en

waarin ik zien dat gij mij eenen ring zult mede brengen voor gedenkenis waar ik zeer kontent over ben en ook vraagt de kleine Palmier wanneer haar liefste papa naar huis komt dat hij toch zo lang wegblijft want zij heeft ook een schoonen zilveren ring, die zij gekregen heeft van meester Smit en Anna. Meer kan ik u niet schrijven alsdat ik u zal een pak zal sturen den 15 januari.'

Op 17 januari schreef Jozef Braem:

'Beminde vrouw ik laat u weten dat ik nog altijd in volle gezondheid ben en ik pijs van u hetzelfde en de komplementen aan mijne dochter Palmier en ook aan mijne ouders en ook aan mijne zusters en ook aan uwen vader en uwe zuster en aan de geheel de familie en kennissen en van Remie De Loose (schoonbroer van J. Braem) aan zijne vrouw en kinderen nu Beminde Vrouw moet gij mij een pak van 5 kilos opzenden 2 kilo vleesch en 1 brood van 2 kilo en smout en tabak maar niets meer als 5 kilo en Remie zijn Vrouw moet ook zelfst op zenden en Remie zijn nr is 325 en gij moet op het pak het adres goed opplakken en in het pak ook het adres steken maar geen brief insteken want het is verboden.'

Op 6 februari stuurde Jozef Braem een nieuwe kaart die pas op 24 februari in de 'Etappen Inspektion' te Gent gestempeld werd en enkele dagen later in Haaltert bezorgd werd.

'Beminde vrouw ik laat u weten de staat van mijne gezondheid en ik verhoop van u allen het zelfst nu beminde vrouw laar ik u weten dat ik mijn pak ontvangen heb waar ik in gevonden heb vleesch en smout en een brood en een zaksken tabak met drij sigaren in van mijne dochter Palmier nu beminde vrouw als het nog voor lang is moet gij mij een pak opzenden van 5 kilos 2 kilos rijst en 1 kilo vleesch en een paksken suiker en 5 pakskes kreim en een doos melk en boonen en aan mijnen vader vragen om op zijnen naam ook een pak op te zenden naar mijn adres zo heb ik 2 pakken te gaar'.

Een volgende kaart naar Jozef Braem werd door de inspectie gestempeld op 22 februari:

'...ik denk dat gij lang zult afwezig zijn waar ik veel verdriet in maak omdat gij zoo lang van mij en mijn kind gescheiden zijt en ook beminde man de kleine Palmier zegt dat vader op haar niet denkt...Jozef laat mij toch eens weten of gij u pak met kleederen ontvangen hebt ik heb nog maar een kaart ontvangen en ook dat ik al 8 weken met het flesijn en mijne kop zit.'

Een kaart van 18 februari werd in Gent gestuurd naar Haaltert op 12 maart:

'...ik kom u te laten weten dat ik hier nog geen kleederen ontvangen heb niet als een pak eten maar gij moet gaan reklameren voor mijn kleederen en eten moet gij mij opsturen als gij kunt en mijn ouders ook...van de lochting moet gij niet zorgen maar mijn vader doen ovenieren.'

In een bericht van 27 februari meldde de echtgenote van Jozef Braem dat het niet zo vanzelfsprekend is om bv. tabak op te sturen:

'...beminde man ik zal doen wat ik kan maar met mijn 12 fr per 14 dagen weet gij toch wel dat ik daar zoveel niet kan met doen.'

Op 12 maart postte men een 'Zivilarbeiter postkarte', geschreven op 27 februari naar Haaltert:

'...Beminde vrouw ik kom u te schrijven als dat gij mijnen vader moet doen ovenieren zo veel mogelijk van alles wat en het andere voor petatten en betraven voor de beesten maar beminde vrouw van de kleine geit die gij aan mijne ouders verkocht hebt voor 14 fr dat zullen wij wel doen als ik bij u ben en gij moet mij eten zenden zoveel mogelijk rijns brood vleesch smout maar geen tabak...'

Eveneens op 12 maart schreef Filomena Van Landuyt:

'Beminde man, ik laat u weten als dat ik en onze dochter Palmier nog altijd in goede gezondheid zijn en denk van u het zelfst nu Beminde man ik heb wederom een pak gezonden en ik denk dat gij daar content zult mee zijn maar B. man Jozef daarom zal ik dat alle maanden niet kunnen zenden want Jefik moet mij daarvoor veel te kort doen, daar mijne werkelijke inkomsten niet zoo groot waren als gij thuis waart en ik sedert geruimen tijd geen werk meer heb en bij niemand aan werk kan geraken.'

Op 20 maart ging de laatste kaart:

Beminde vrouw ik kom u te vragen of het met de geit is en of zij veel melk geeft en dat gij toch moet zorgen voor mijn vader mijn werk te doen en dat gij moet zien dat gij voor de patatten zorgt en dat gij genoeg doet planten en voor betraven ook zorgen en gij moet nog antwoord weder geven en eten opzenden gij weet dat het te pas komt nu beminde vrouw zou ik graag hebben alsdat gij Palmier nog eens te laten trekken en met uwe zuster en dat op een pak vastmaakt dat het er niet afgaat De komplementen aan gans de familie.'

Zijn echtgenote heeft de kaart pas ontvangen na zijn overlijden, zeker na 3 april. De kaart werd in Gent bij de 'Etappen Inspektion' afgestempeld op 28 maart. Jozef Braem overleed op 26 maart.

Ze stuurde zelfs nog een bericht op 3 april 1916:

'... gij vraagt hoe het met de geit is, ewel Jef zij geeft maar een weinig melk en wij denken dat het komt omdat ze geen groen heeft en ik zal zorgen voor zoveel mogelijk patatten en betraven...en ik heb sedert geruime tijd geen werk meer en zoo kunt gij ook denken dat het hier voor mij niet plezierig is.'

De familie ontving op een blaadje de melding van het overlijden en de gemeentesecretaris Jozef Scheerlinck noteerde in het register van de Burgerlijke Stand: *'Joseph Braem van Haeltert, 25-3, 's voormiddags 8.45 in het Krijgslazaret in Labry gestorven. De begraafing heeft den 26-3-1917 's namiddags om 2 uren in het militaire kerkhof te Labry plaatsgehad.'*

Jozef Braem vertrok reeds met een wankelende gezondheid. Enkele dagen na zijn internering was er een poging van zijn huisarts dokter Hendrickx om hem terug thuis te brengen. In een schrijven aan de Kommandatuur vroeg hij de terugkeer:

'Ondergetekende, bekend voorgaande zijne zorgen gegeven te hebben aan Jozef Braem, inwoner van Haaltert, voor een vliegende fleurus. Deze ziekte heeft vijf à zes maanden geduurd, zij heeft hem nog nadien tweemaal aangetast. Zijn hart is aangedaan. Ik smee de overheid den genoemden te willen doen onderzoeken en hem tot zijne familie terug te zenden (Haaltert, 13 november 1916).'

Helaas, deze 'smeekbede' mocht niet baten. Een viertal maanden later overleed onze dorpsgenoot.

Bevoorrading

In september 1917 ontving onze burgemeester een schrijven van de leider van het Aalsterse 'Meldeamt' met de opsomming van de nodige kledingstukken voor de geïnterneerden van ZAB nr. 28. Zoals blijkt uit die lijsten was er werkelijk nood aan aangepaste kledij, rekening houdend met de komende winterperiode. Het staft eveneens de visie van de opgeëisten en hun familie dat de tewerkstelling maar van korte duur zou zijn. Hun reiszak was onvoldoende gevuld met kleding voor een langere periode. Helaas, de realiteit bewees het tegendeel.

Bij de brief werd een lijst gevoegd met de naam van de ZAB-er en het aantal te bezorgen kledingstukken. Het ging hoofdzakelijk om mutsen, mantels, broeken, vesten, ondervesten, onderbroeken, hemden, schoenen, blokken, kousen, handschoenen, sjaals, handdoeken.

'Aalst, 17 september 1917

Mijnheer Burgemeester te Haaltert

Voor de uit Haaltert afkomstigen ZA zijn voor de winter nieuwe kledingstukken nodig. Hierbij vindt u een lijst van de ZA met vermelding van de kledingstukken voor elk van de arbeiders. Het staat u vrij de kledingstukken op de verwanten van de arbeiders terug te vorderen. Voor zover de verwanten niet kunnen instaan voor het leveren van de kledij, moet de gemeente die op eigen kosten leveren. De kledingstukken moeten voor elke arbeider op naam en speciaal verpakt ten laatste op 25 september bij het 'Meldeamt' geleverd worden. Voor de juiste levering en de goede verpakking is de gemeente aansprakelijk.

Erwerlt, Leutnant Leiter des Meldeamts.'

Omgekomen geïnterneerden

Naast de ongelukkige Jozef Braem overleden er nog zes Haaltenaren in het interneringskamp: Emiel Bellens (+Labry, 2-3-1917), Camiel De Brouwer (+Marles, 10-5-1917), Jozef Evarist De Schepper (+Longwy, 8-6-1917), Jozef Raes (+Labry, 9-3-1917), Jozef DeSadeleer (+Le Cateau, 24-12-1916) en Frans Maesschalck (+Saint Cernin 1917).

Gerard Moens (+Brussel, 9-6-1917), Henry Amedée De Leeuw (+Haaltert, 16-9-1918), Henry Fleurinck (+Haaltert, 9-9-1919) en Jozef Mertens (+Haaltert 30-9-1919) bezweken kort na hun terugkomst.

Een 40-tal keerden vroeger terug wegens 'Krankheid'. Op grond van een wet van 19 augustus 1919 werd er aan de gedeporteerde landgenoten een maandelijks vergoeding van 50 Bfr uitbetaald.

Op 'Aanvraag tot vaststelling van oorlogsschade aan personen' werden de motivaties vermeld. Van enkele werd een dossier bewaard.

Van Henry Fleurinck: ingediend door zijn echtgenote Justine De Waegeneer, huishoudster, op 19 februari 1922. Hij werd geboren in Aigem op 14-11-1885, weggevoerd op 8-11-1916 naar het ZAB nr. 28 en teruggekeerd 28-6-1917. 'Gedwongen en slavelijken arbeid aan 30 pf per dag gansch zijn ballingsschap. Slechte behandeling en een gebrek aan voedsel welke hem zo ziekelijk gemaakt hebben dat de duitsche dokters hem naar huis gestuurd hebben den 28 juni 1917 en wegens ziekte en smartelijk lijden overleden te Haaltert den 9 september 1919 aan darmontsteking. Als rechthebbende echtgenote vraag ik om te genieten volgens de nieuwe wet.'

Van Joseph Braem: ingediend door zijn echtgenote Philomena Van Landuyt, kantwerkster, op 12 september 1919. Hij werd geboren te Haaltert, Houtmarkt op 8-6-1885, opgeëist op 6-11-1916 naar het ZAB nr. 28 en overleed er op 25-3-1917 in het krijgslazaret te Labry. 'Weggevoerd naar de Duitsche kampen achter het front. Hij werd gedwongen slavelijk werk te verrichten aan 30 pf per dag. Overleden door mishandelingen en gebrek aan voedsel. Als rechthebbende vraag ik te genieten volgens de nieuwe wet'.

Van Joseph Raes: ingediend door zijn ouders uit Eekent, Philemon Raes, schoenmaker en Sidonie Baetens op 16-2-1919. Hun zoon werd geboren op 28-3-1895.

'Door de duitschers opgeëist te Aelst den 6 november 1916. Weggevoerd als Civiel Arbeider achter het front (ZAB nr. 28). Overleden in het Duitsch krijgslazaret te Labry Frankrijk den 9 Februari 1917. Ziek geworden door gebrek aan voedsel en gebrek aan kleding, kleederen in de barak verbrand. Hij werd gedwongen te arbeiden achter het front uitgeput van krachten is hij overgebracht naar het Krijgslazaret der Duitschers de 7 Februari en gansch door hen verlaten in ellende aldaar overleden den 9 Februari 1917.'

Op 29 juli 1922 richtten de ouders een tweede aanvraag voor steun aan 'de Heer Voorzitter der Rechtbank van Oorlogsschade te Audenaerde': 'De ondergetekende Raes Philemon en zijn echtgenote Baetens Sidonie, samen wonende te Haaltert, wijk Eekent, ouders van de weggevoerden Raes Joseph, nemen de eerbiedige vrijheid Ued. te vertoonen dat hunnen voornoemden zoon, tijdens de bezetting door den vijand is opgeëischt geweest van 6 November 1916 tot 9 Februari 1917, dat op dewelken dezer, ten gevolge der ondergane folteringen hij is overleden in de Duitsche kampen. Dat de wet, voor vervoering naar de Duitsche kampen aan de opgeëschten eene vergoeding toekent van 50 fr per maand. Dat hunnen zoon meer dan 3 maanden is opgeëischt geweest, en verders nog:

a) dat zijne kleederen ter waarde van 200 fr in de Duitsche barakken zijn verbrand;

b) dat zij hem tijdens zijn verblijf aldaar 3 pakken levensmiddelen hebben opgezonden, waarvan er geen enkel pak hem is geworden,

c) dat zij hem bij zijn vertrek eene som geld hadden medegegeven van 350 fr, waarvan zij slechts 187,50 fr hebben terug ontvangen,

d) dat hij gedurende omtrent drij maanden gedwongen door den vijand heeft moeten arbeiden, zonder er den minsten loon te hebben ontvangen,

e) dat er aan al de weggevoerden eene som van 150 fr is toegekend geweest,

f) dat zij een pak nieuwe kleederen van 150 fr hebben opgezonden.

Dat zij van al het bovengemelde niets hebben ontvangen.

Dat dit alles met waarheid is opgegeven.

Dat zij aan den Heer Voorzitter met eerbied vragen om in 't bezit gesteld te worden van gemelde vergoeding waarop zij denken aanspraak te mogen maken.

Wij bevestigen de werkelijkheid van de schade aangegeven bij onze aanvraag hiernevens: zoo helpe mij God.'

Getekend: J. Raes.

Van Edmond Maesschalck, ingediend door zijn vader Charles Maesschalck, landbouwer in Ede, op 12 september 1919. Edmond werd geboren op 27-5-1899.

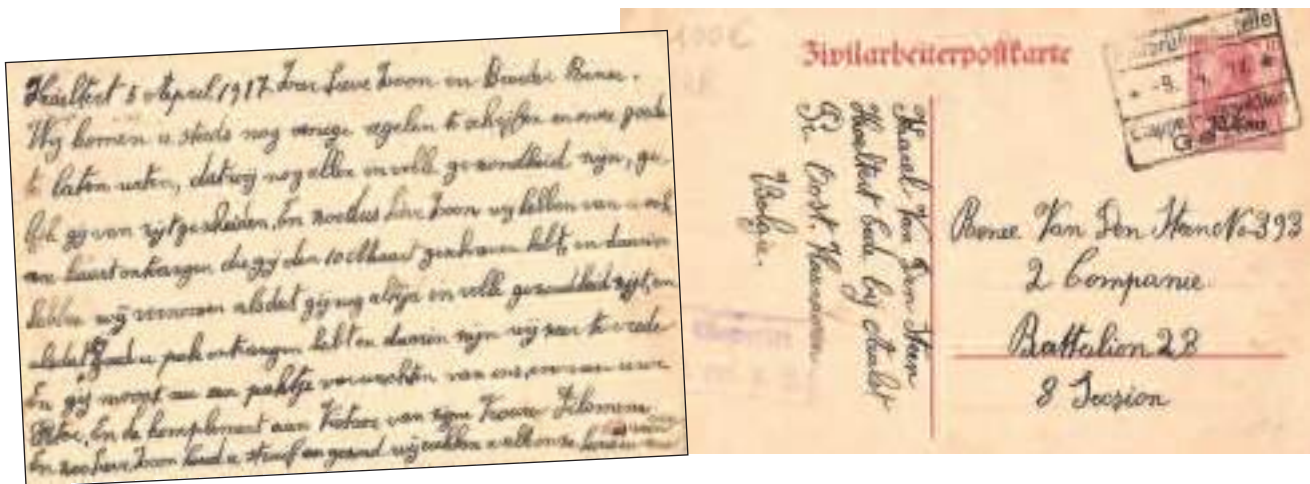
'Opeisning te Aalst den 26 November 1916 gedurende 21 maanden. Verplichtend werk aan ijzeren weg, werken aan de straat, werken in steengroeven, blootgesteld aan allerhande mishandelingen, te weinig voedsel en slecht slapen'.

Hij stierf in Saint Cernin in 1917.

Van Henry De Leeuw, geboren te Haaltert op 7-10-1897, ingediend door zijn vader Romanus, werkman wonende 'Veldmuis', op 16-9-1919. 'Opgeëischt te Haaltert den 17 October 1916 tot 21 Februari 1918 naar Le Cateau Frankrijk, ZAB nr. 19. Terug opgeëischt den 27 Augustus 1918. Gewerkt aan 30 pf per dag tot 1 September en wederom ziek naar huis gekomen. Uitgeput naar lichaam en pijn in het hoofd overleden den 16 September 1918'.

Als illustratie nog een bewaarde 'Zivilarbeiterpostkarte' geschreven door Karel Van den Steen uit Ede aan zijn zoon René, geïnterneerd in Onville, ZAB nr. 28 – nr. 393). Zijn vriend was Victor De Saedeleer (+ Ha 1962, gehuwd met Philomena Eeckhout).

(wordt vervolgd)

Willy De Loose

Bronnen:

Haaltert, Gemeentelijk archief, bundels WO I en archief Heemkundige Kring

Brussel, Archief Generale Overheidsdienst van Oorlogsslachtoffers

Hessel R., Marktlieiden over den Grooten Oorlog, Vriendenkring Houtland, Torhout

De Loose W., Bijdrage tot de Politieke en Sociale Geschiedenis, Haaltert 1830-1976, HK Haaltert

Verzameling Christophe Provost (ZABpostkarte, Van den Steen)

Met dank aan Roza Hunninck, Lea Van der Niepen en fam. Ringoot.